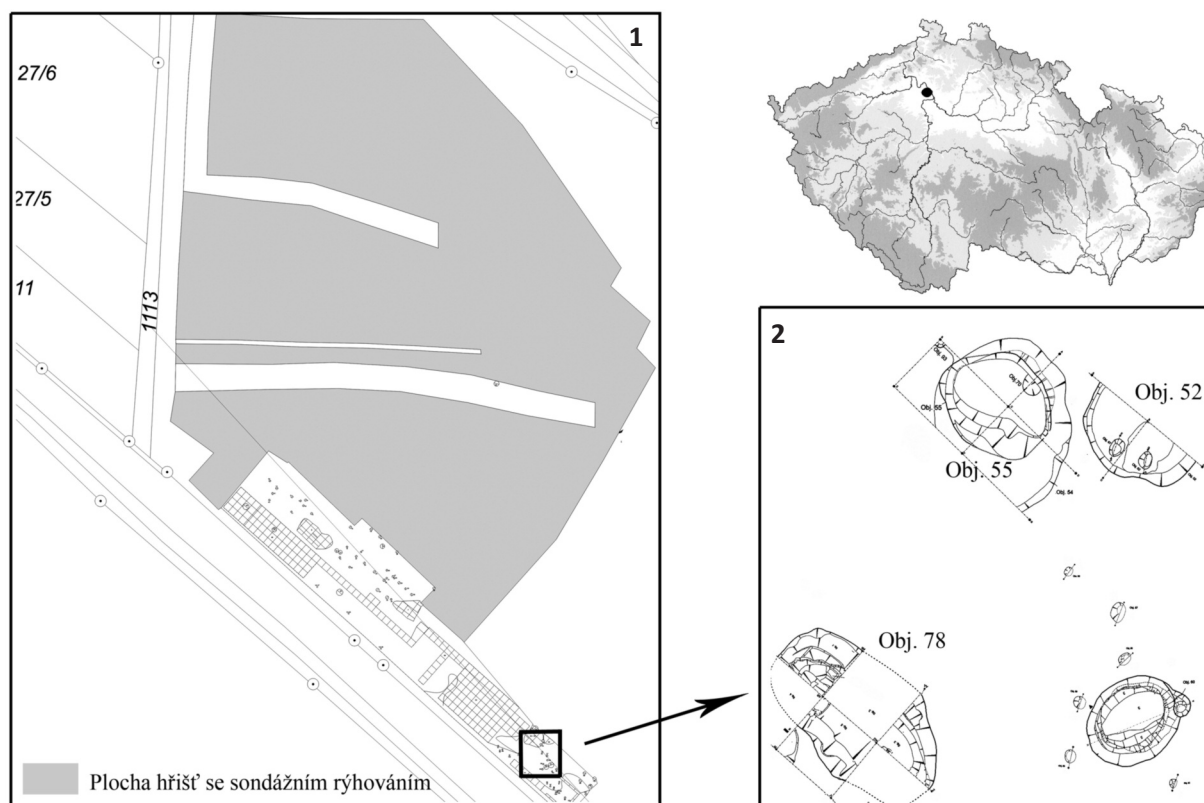

SÍDLIŠTNÍ OBJEKTY Z POZDNÍ DOBY BRONZOVÉ V HORNÍCH POČAPLECH, OKR. MĚLNÍK

Monika Pecinová – Drahomíra Malyková

ÚVOD: PŘÍČINY A METODIKA VÝZKUMU

Archeologický výzkum v Horních Počaplech byl vyvolán plánovanou výstavbou sportovního areálu na východním okraji obce. Plocha výzkumu se nacházela na poli mezi silnicí z Horních Počapel do Křivenic a Labem. Skrývka ornice a následný výzkum a dokumentace archeologických situací byly provedeny na ploše stavby budoucí správní budovy a přilehlého parkoviště v měsících březnu až květnu 2010. Na velké části zkoumané plochy byla zjištěna přítomnost kulturní vrstvy, proto byla tato část rozměřena do čtvercové sítě o velikosti stran jednotlivých čtverců 2×2 m. Zkoumaná lokalita se nachází v nadmořské výšce 161 m a od současného toku Labe je vzdálena 200 m. Pro celou oblast východní části Dolnooharské tabule je typický akumulací reliéf pleistocenních říčních teras a širokých údolních niv (Demek – Mackovčín a kol. 2006, 123). Zásadním problémem celého výzkumu tedy byla skutečnost, že se sledovaná lokalita nachází v silně zátopové zóně, což potvrdil i následný odkryv jednotlivých čtverců, kde bylo možno sledovat záplavové horizonty s vrstvou říčních valounů a písku. Nepočtené keramické fragmenty se tak často nacházely v druhotně přemístěných polohách. Proto byla zpochybněna relevance odkryvu čtvercové sítě šachovnicovým způsobem a bylo přikročeno k odkryvu čtverců na základě po-

Obr. 1. Horní Počaply, okr. Mělník. 1 – zkoumaná plocha; 2 – vyznačení štitarských objektů

zorování odlišné výplně, koncentrace keramiky či kostí na povrchu v kombinaci s výsledky vzorkování pedologickým vrtákem.

Výplně jednotlivých archeologických objektů byly postupně odkrývány po mechanických vrstvách o mocnosti 10 cm. Na zbývající ploše budoucího sportoviště byly provedeny zjišťovací sondážní rýhy, které rovněž potvrdily velký rozsah dochované kulturní vrstvy. V souladu s tímto zjištěním rozhodlo vedení obce o změně projektu sportoviště a o umístění jeho dalších částí na navezený terén tak, aby k dalšímu záchrannému archeologickému výzkumu nemuselo dojít. Velká část plochy sportovního areálu s kulturní vrstvou, jejíž vypovídací schopnost je vzhledem k existenci výrazných povodňových horizontů značně diskutabilní, zůstane zatím zachována a neprozkoumána.

ARCHEOLOGICKÁ MINULOST LOKALITY

Spektrum nálezů z Horních Počapel a přilehlého okolí spadá od mladší doby kamenné (neolitu) až po vrcholný středověk (souhrnně *Sklenář 1982; 1994*). Četné pravěké a středověké nálezy jsou známy především díky stavební aktivitě z intravilánu obce a z plochy nynější elektrárny Mělník. Přímo z centra obce pochází mimo jiné nález jámy s velkým množstvím keramických nádob a jejich fragmentů ze střední doby bronzové (*Bouzek – Sklenář 1987*). Zaměříme-li svou pozornost na plochu pole mezi obcí a elektrárnou, tedy do místa, kde byl proveden zde prezentovaný archeologický výzkum, máme k dispozici, kromě vyoraných střepů z keramických nádob a nahodilých nálezů dalších artefaktů, poznatky z archeologického dohledu nad výkopem pro teplovod z roku 1972. Výkop vedoucí při severním kraji silnice mezi obcí a elektrárnou narušil 14 sídlištních jam z mladší doby bronzové, z jejichž výplně pochází např. zlomek pískovcového kadlubu k odlévání srpů, či pohřeb mladé ženy ve skrčené poloze (*Sklenář 1974*). Na základě těchto informací bylo již tehdy upozorněno na vysoce pravděpodobnou existenci rozsáhlého sídliště doby bronzové, které se rozkládalo na ploše dnešního pole mezi obcí a elektrárnou a jehož malou část se nám podařilo v roce 2010 prozkoumat.

VÝSLEDKY VÝZKUMU

Záchranný archeologický výzkum v Horních Počaplech odkryl především pozůstatky sídlištních aktivit z neolitu (LnK, StK, MMK) a pozdní doby bronzové, dále dva hroby lidu kultury se šňůrovou keramikou a sloupovou stavbu, která pravděpodobně pochází ze starší doby železné. Tento krátký příspěvek je věnován dokladům osídlení z doby bronzové, nálezům z jiných období zachycených výzkumem bude věnován samostatný článek. Osídlení z pozdní doby bronzové se koncentrovalo v jihovýchodní části zkoumané plochy (*obr. 1*) a zahrnovalo tři objekty. V jejich blízkosti bylo identifikováno i několik kůlových jamek, jejichž výplně neobsahovaly žádný materiál, který by pomohl určit jejich chronologické zařazení. Případnou příslušnost těchto objektů k pozdní době bronzové nelze tedy prokázat ani vyloučit.

Popis objektů

Objekt 52

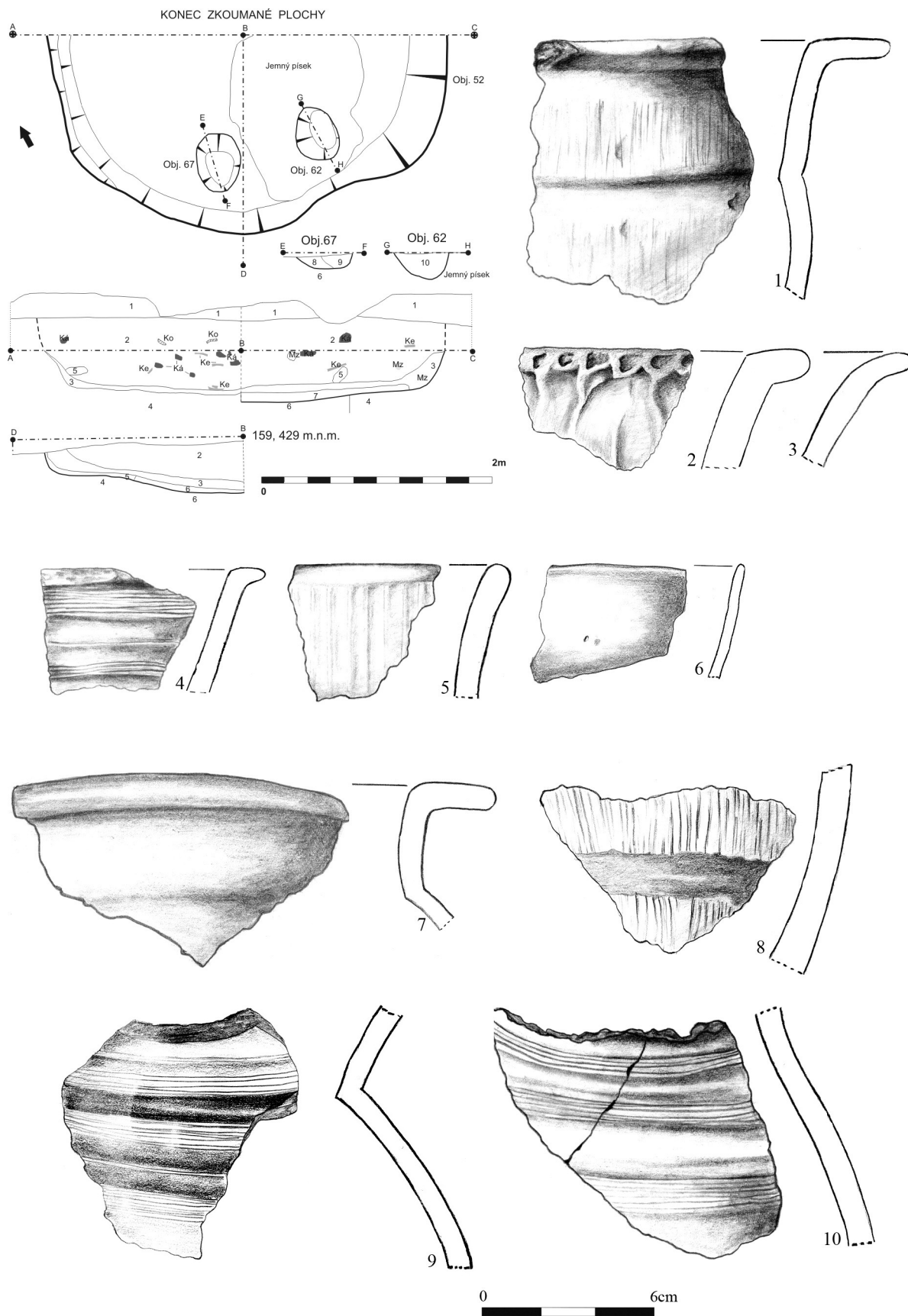
Typ objektu: polozemnice; rozsah odkryvu: část; tvar půdorysu: pravděpodobně obdélný až oválný; rozměry objektu: odkrytá část 342 × 170 cm; maximální hloubka: 80 cm; stěny: hladké, svislé až mírně šikmé; dno: ploché, rovné.

Materiál: keramika 22369 g, přeslen, mazanice 1661 g; uhlíky, škeble, zvířecí kosti, 1 ks štípané industrie (jádro).

Datování: pozdní doba bronzová, H B.

Popis vrstev: 1 – ornice; 2 – černohnědá prachová hlína, mazanice 3 %, 10 % kameny, 5 % keramika; 3 – černohnědá prachová hlína promíšená se žlutou spraš; 4 – žlutá spraš (podloží); 5 – proplástky černé prachové hlíny; 6 – žlutý písek (podloží); 7 – podlaha, velmi ulehlá, udusaná spraš, 5 % tmavě hnědá prachová hlína.

Rozsah výzkumu byl determinován vymezením plochy budoucí stavby, a polozemnice (*obr. 2*) tak bohužel nemohla být prozkoumána v plném rozsahu. Není možné tak téměř nic říci o jejím konkrétním půdorysu, přesných rozměrech ani o dalších podrobnostech, které by se týkaly případného vnitřního členění nebo vybavení objektu. Lze předpokládat, že s konstrukcí souvisí dvě sloupové jámy objevené při jižní straně a zahlubující se do dna. Zároveň nelze potvrdit ani vyvrátit existenci případného otopného zařízení, neboť se jeho pozůstatky mohly nacházet v nezkoumané části. Polozemnice měla pravděpodobně půdorys obdélného tvaru se zaoblenými rohy a byla široká asi 340 cm. Dno bylo tvořeno plochou rovnou podlahou z tenké vrstvy velmi ulehlé udusané spraše s příměsí tmavě hnědé prachové hlíny.

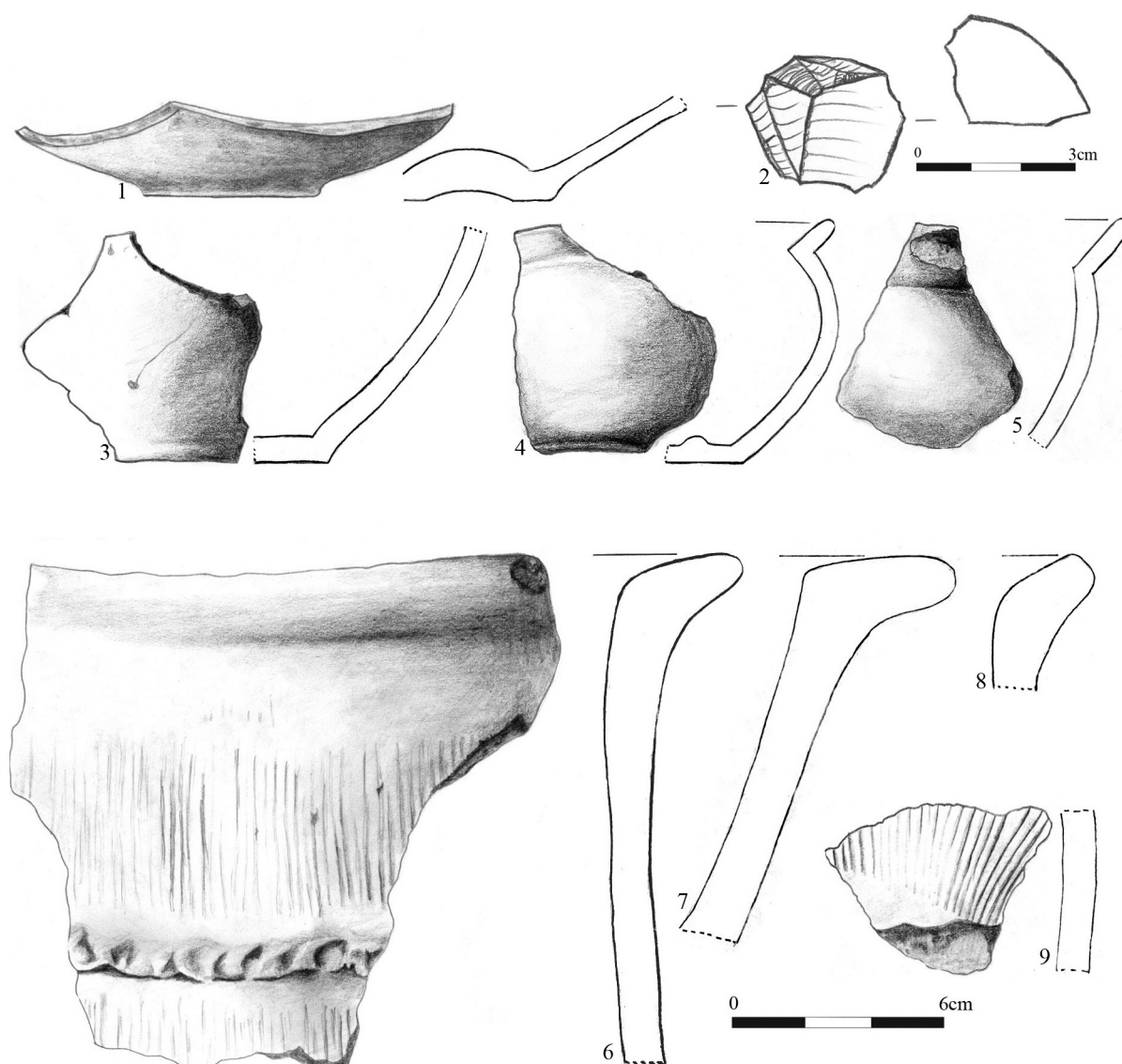

Obr. 2. Horní Počaply, okr. Mělník. Objekt 52

V keramickém materiálu byla zastoupena jak hrubá keramika, tedy zlomky silnostěnných nádob s hojnou příměsí kamínků nebo organických látek, tak středně hrubé keramické zlomky s menší tloušťkou stěn (většinou v rozmezí 5–8 mm) a s menším množstvím příměsí. Přítomny byly i zlomky jemné stolní keramiky, většinou z jemně plaveného materiálu bez příměsí nebo jen s malým množstvím příměsí a tloušťkou stěn do 5 mm.

I přes poměrně značné množství získané keramiky je její podrobný popis a tím i morfologické a chronologické zařazení ovlivněno vysokou fragmentárností souboru. Velké množství zlomků patřilo silnostěnným nádobám se svisle hřebenovaným povrchem. Svislé hrubé hřebenování je typické pro hrubší štítarské nádoby (Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966), a dovoluje tedy chronologické zařazení do H B. Stejněmu období odpovídá rovněž zlomek okraje s částí těla a hrdla hrnce z hrubé keramické hmoty také se svisle hřebenovaným povrchem (obr. 2:1) a okraj s částí hrdla a těla silnostěnné hřebenované nádoby s plastickou promačkávanou páskou na rozhraní hrdla a těla (obr. 3:6).

V případě středně hrubé a jemné keramické produkce bylo v souboru identifikováno množství zlomků misek nebo koflíků s leštěným nebo tuhovaným povrchem bez výzdoby (obr. 3:3–5). Morfologické rozlišení těchto dvou typů ve fragmentárním stavu je ale téměř nemožné. Ve výplni objektu bylo nalezeno také dno s částí těla (obr. 3:1) z tuhované mísy bez výzdoby. Toto dovnitř silně vyduuté dno, tzv. omfalos, bývá považováno za prvek střední doby bronzové a podle J. Bouzka (1963, 63) končí svůj výskyt ve stupni H A1. Výjimečně je ale doloženo i na keramice pozdní doby bronzové (Chvojka 2001). Do H B spadá i tuhovaný zlomek okraje amfory s částí těla zdobený svazky rýh a žlábků (obr. 2:9), vý-

Obr. 3. Horní Počaply, okr. Mělník. Objekt 52

zdoba svazky rýh je identifikována na zlomku okraje s částí hrdla (obr. 2:4) a také na tuhovaném zlomku těla blíže nespécifikovatelné nádoby. Stejnému období přísluší i zlomek vytaženého okraje silnostěnné nádoby zdobený řadou hrubých důlků (obr. 2:2). Drobný zlomek cedníku nebo vykuřovadla nelze sice tvarově určit, jde však o univerzální typ vlastní téměř všem pravěkým kulturám včetně pozdní doby bronzové.

Zařazení tohoto objektu do pozdní doby bronzové (H B) určuje zejména keramický materiál objevený v jeho výplni. Zároveň tomu neodporuje ani jeho celkový vzhled (k obydlím v mladší a pozdní době bronzové podrobně Sýkorová 1983; 2002), který odpovídá charakteru polozemnic z tohoto období.

Objekt 55

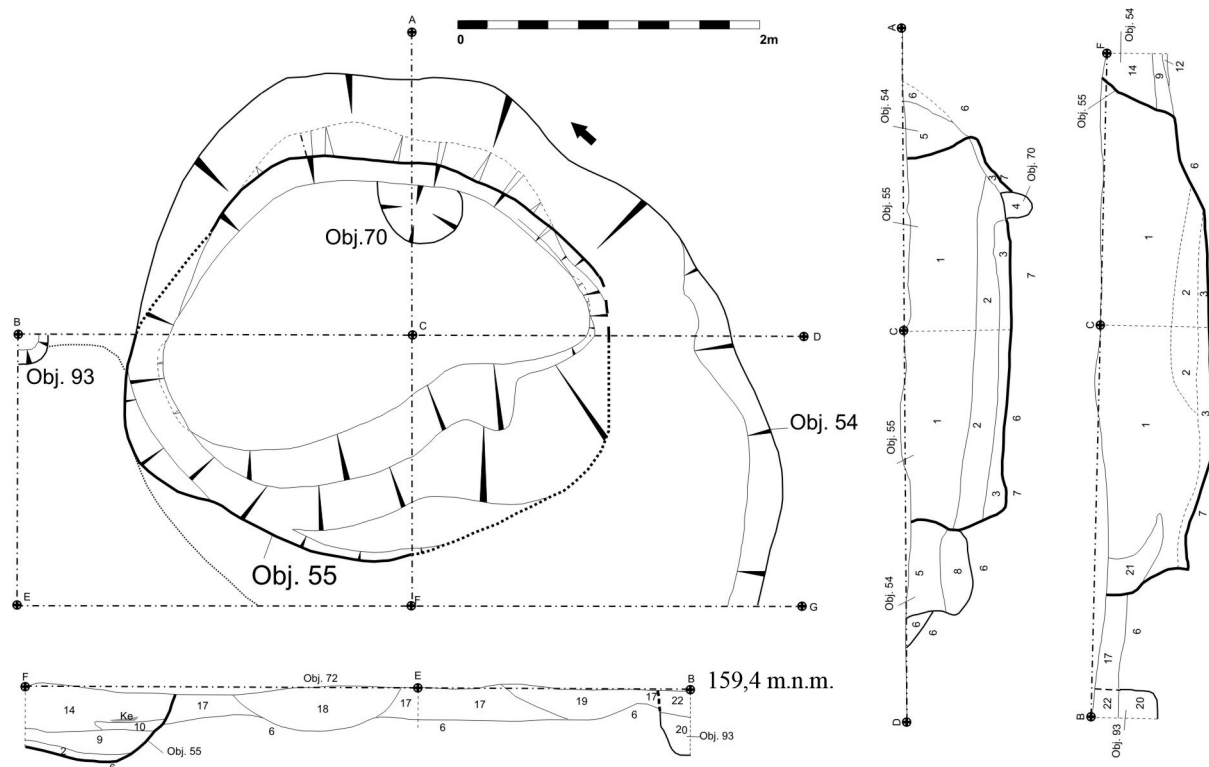
Typ objektu: jáma; rozsah odkryvu: celek; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; rozměry objektu: 342 × 222 cm; maximální hloubka: 80 cm; stěny: mírně šikmé i stupňovité; dno: lehce konkávní.

Materiál: keramika 36500 g, závaží, mazanice 11853 g, uhlíky, škeble, zvířecí kosti, opracovaná zvířecí kost, 1 ks štípané industrie.

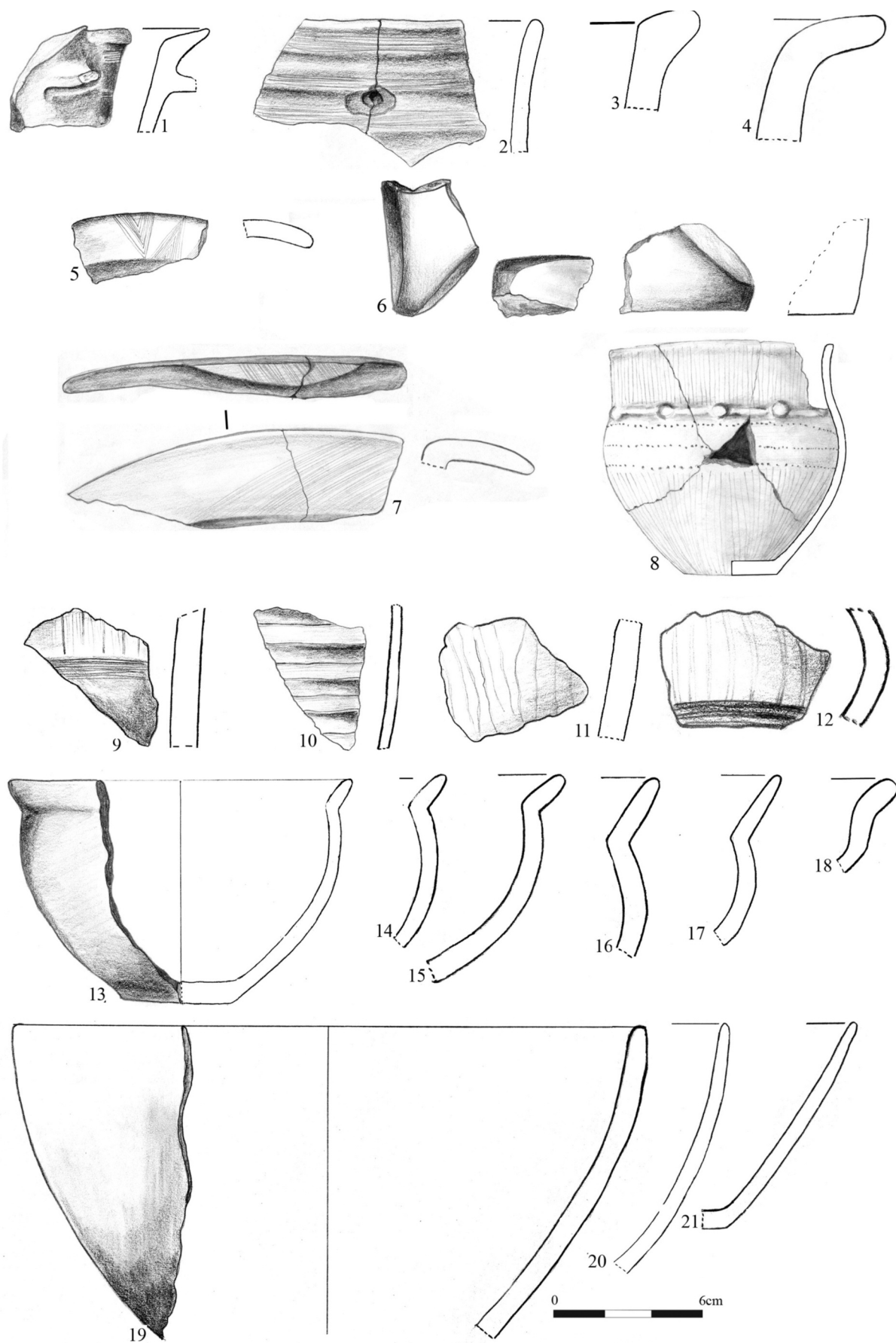
Datování: pozdní doba bronzová, H B.

Popis vrstev: 1 – středně šedohnědá prachová hlína, drobků mazanice 3 %, drobné kameny 3 %; 2 – středně hnědošedá prachová hlína, drobků mazanice 3 %; 3 – tmavě hnědošedá prachovo-jílovitá hlína, skvrny a proplástky vrstvy č. 6; 6 – hnědo-okrová jílovito-písčité hlína (podloží); 7 – světle hnědý písek, kyprý; 9 – tmavě hnědošedá jílovito-písčité hlína, mazanice 2 %, uhlíky 2 %; 10 – středně hnědá písčito-jílovitá hlína, skvrny tmavě šedé písčité hlíny 10 %; 14 – středně hnědá písčito-jílovitá hlína; 21 – tmavě hnědá jílovito-písčité hlína, drobků mazanice 1 %.

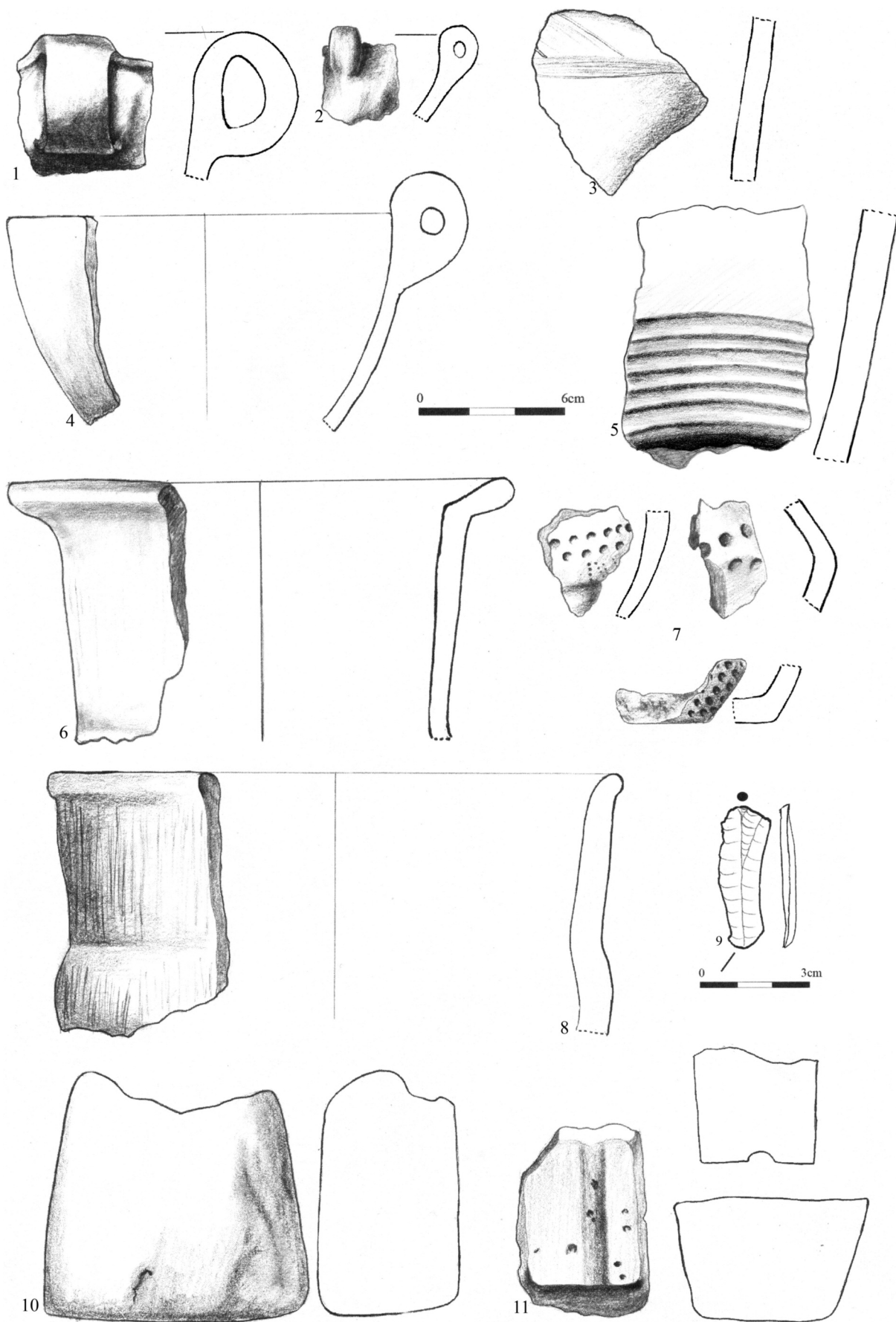
Objekt (obr. 4) byl zahluoben do starší a rozměrově větší neolitické jámy (objekt 54), která náležela kultuře s vypichanou keramikou. Z výplně objektu bylo vyzdvihnuto téměř 37 kg keramických zlomků. Bohužel i v tomto případě se jednalo výlučně o zlomky, pouze v jediném případě byla nalezena větší část slepitelné nádoby. Většinu keramického materiálu tvořily drobné zlomky silnostěnných nádob se svislým hřebenováním nebo s dřívkováním či výjimečně špachtlovaným povrchem a zlomky nezdobených těl misek nebo koflíků často s tuhováním povrchem. Zastoupeny byly jak kónické oblé misky, tak mísy s esovitou profilací s nízkým odsazeným a někdy i jednou hraněným okrajem (obr. 5:13–21), tedy tvary obvyklé v celé pozdní době bronzové (Hrala 1973, 108). V několika případech byly identifikovány i koflíky s převýšeným uchem (obr. 6:2, 4), v jednom případě s výzdobou svazky rýh (obr. 5:1). Dva zlomky okrajů na sobě nesou velmi jemnou rytou výzdobu, v jednom případě tvořící protilehlé, do sebe vložené trojúhelníky (obr. 5:5), ve druhém případě jemné vlasové rýhy pokračují i do vnitřní části nádoby (obr. 5:7).

Obr. 4. Horní Počaply, okr. Mělník. Objekt 55

Obr. 5. Horní Počaply, okr. Mělník. Objekt 55

Obr. 6. Horní Počaply, okr. Mělník. Objekt 55

Malá nádobka, která byla jako jediná dochovaná téměř celá, je neobvyklá jak svojí velikostí, tak typem výzdoby (obr. 5:8). Typické pro štítarské období je svislé hřebenování i tvar hrnce, zatímco pro horizontální linie vpichů v místě přerušení hřebenování na výduti jsme nenalezly žádné analogie. Za zvláštnost můžeme považovat i zlomky zdobené drobnými vpichy a kolky trubičkou (obr. 6:7).

Ve výplni objektu se nacházel také zlomek pravděpodobně hliněného podstavce tzv. „měsíčkovitého idolu“ (obr. 5:6). Tyto předměty, kterým bývá přisuzována kultovní funkce, jsou známé z bylanské kultury i ze sousedních skupin starší doby železné, jejich předchůdci jsou ale doloženi již v mladší a zejména pak v pozdní době bronzové (Hrala 1973). V jámě byl nalezen i ohlazený zlomek surového grafitu. Tyto nálezy jsou jistým specifickým na pravěkých lokalitách a jsou chápány jako doklad výroby tuhované keramiky (pro mladší dobu bronzovou podrobně Smejtek 1998).

Za možný doklad opravy nebo druhotné úpravy keramické nádoby je možné považovat sekundární reparační otvor na zlomku hrdla tenkostěnné nádoby (obr. 5:2) s tuhovaným povrchem zdobené kombinací tří svazků vodorovných rýh a mělkých žlábků, na které navazují svazky svislých rýh. Zajímavé je i úmyslné ohlazení okraje střepe, které vzniklo po odlomení původně vytaženého okraje. Zda došlo k rozlomení nádoby v místě reparačního otvoru při jeho vzniku, nebo později, nebylo možné určit. Dále byly v jámě objeveny části dvou kusů tkalcovských závaží ve tvaru komolého jehlanu s obdélníkovou podstavou (obr. 6:10, 11).

Objekt 78

Typ objektu: jáma; rozsah odkryvu: 3/6 (odkryv lichých čtverců v rámci čtvercové sítě); tvar půdorysu: nepravidelně oválný; rozměry objektu: 640 × 350 cm; maximální hloubka: 150 cm; stěny: nepravidelné, mírně šikmé i stupňovité; dno: místy ploché, rovné, místy nepravidelné stupňovité.

Materiál: keramika 13193 g, mazanice 1085 g, zvířecí kosti, bronzová jehlice.

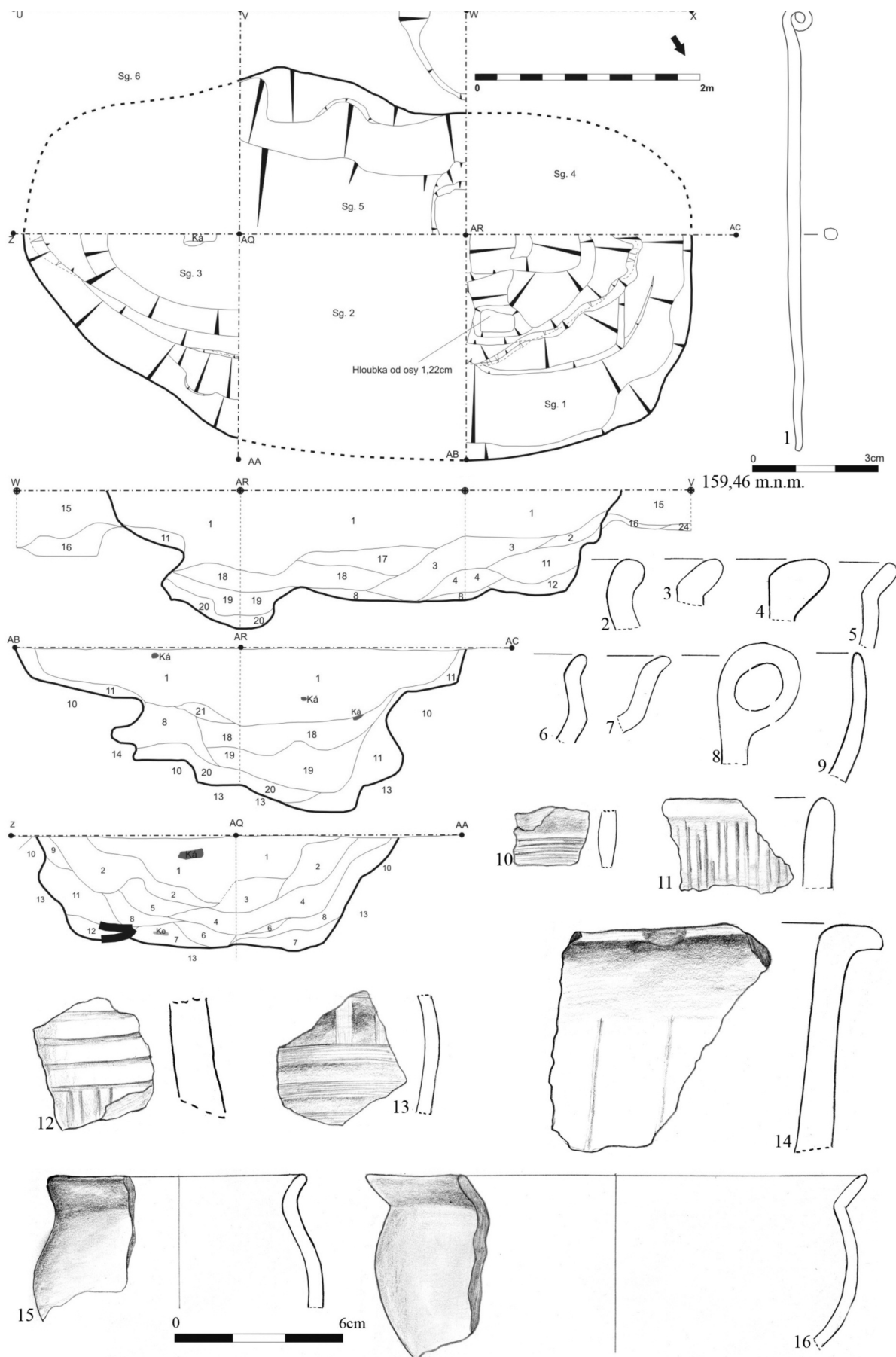
Datování: pozdní doba bronzová, H B.

Popis vrstev: 1 – tmavě hnědá prachovo-jílovitá hlína, nahodile drobky mazanice, kameny 3 %; 2 – tmavě hnědá jílovitá hlína, ulehlá, skvrnky okrového jílu 10 %, drobky mazanice 5 %; 3 – středně hnědá prachová hlína, svrnky okrového jílu 15 %; 4 – tmavě hnědošedá jílovitá hlína, skvrnky okrového jílu 5 %; 5 – středně šedá jílovito-písčítá hlína, skvrnky okrového jílu 25 %; 6 – tmavě šedá jílovitá hlína, skvrnky okrového jílu 30 %; 7 – středně šedá písčítá hlína, skvrnky okrového jílu 10 %, drobky mazanice 3 %, skvrnky jemného žlutého písku 25 %; 8 – středně šedoohnědá písčito-jílovitá hlína, skvrny okrového písku 25 % a jílu 30 %; 9 – šedookrová jílovitá hlína; 10 – hnědookrová jílovitá hlína (podloží); 11 – hnědookrová písčítá hlína, skvrny okrového písku 35 % a jílu 25 %; 12 – stř. šedá prachovo-písčítá hlína, místy propálená do černa a červena; 13 – okrový písek (podloží 2); 14 – jemný světle okrový písek (podloží 3); 17 – středně šedá jílovitá hlína, skvrny okrového jílu 40 %, drobky mazanice 5 %; 18 – středně hnědá prachovo-jílovitá hlína, skvrny okrového jílu 35 %, drobky mazanice 5 %, kámen do 10 cm 3 %; 19 – středně hnědošedá prachová hlína, svrnky okrového jílu 15 %, drobky mazanice 10 %, nahodile uhlíky; 20 = vrstva 19 promíšená s vrstvou 13 40 %; 21 = vrstva 1 promíšená s vrstvou 18 35 %.

Objekt byl identifikován v rámci čtvercové sítě a nebyl z časových důvodů prozkoumán v plném rozsahu. Došlo k odkryvu pouze tří segmentů (1, 3 a 5). Keramické zlomky ve výplni objektu byly většinou velmi malé, což neumožňovalo typologické určení. Většina zlomků keramiky hrubé a střední keramické třídy měla svisle hřebenovaný povrch, často bylo použito i dřívkování a v menší míře špachtlování. Jediný zlomek měl povrch s prstovanou úpravou. U jemné keramické produkce byl povrch střepe často tuhovaný bez výzdoby. Podařilo se identifikovat zlomek polokulovité mísy s nízkým odsazeným okrajem (obr. 7:16) a část koflíku s převýšeným uchem. Také tuhovaný fragment s výzdobou pásů vodorovných a svislých rýh se dvěma vodorovnými žlábků (obr. 7:13) zařazuje soubor do pozdní doby bronzové. Ani bronzová jehlice s hlavicí stočenou v očko, která je běžná od starší doby bronzové až po stupeň H B (Chvojka 2009, 87), podrobnější datování objektu neumožnila.

ZÁVĚR

Mladší a pozdní doba bronzová představuje na území mělnického okresu bohatě zastoupenou složku pravěkého vývoje (Jiráň 1991). V Horních Počaplech se výzkumem podařilo zachytit část sídliště spadajícího do pozdní doby bronzové (H B). Při chronologickém zařazení jsme se opíraly zejména o keramický materiál získaný z výplní objektů. Ve valné většině se ale jednalo o drobné zlomky, a proto byla hlavním kritériem pro datování kromě morfologie také úprava povrchu a výzdoba nádob. Nálezový fond obohatí i polozemnice, jejíž část zde byla prozkoumána. I přes obrovské množství nálezů z pozdní doby bronzové, získaných díky vysoké stavební aktivitě v posledních desetiletích, je jejich publikovanost stále nízká.

Obr. 7. Horní Počaply, okr. Mělník. Objekt 78. Kresby L. Stoupenčová (keramika) a K. Čuláková (štípaná industrie)

LITERATURA

- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Neustupný, E. 1966: The Knovíz Settlement of North-West Bohemia. *Fontes archaeologici Pragenses* 10. Pragae.
- Bouzek, J. 1963: Problémy knovízské a milavečské kultury, *Sborník Národního muzea v Praze, řada A-Historie* 17, 57–118.
- Bouzek, J. – Sklenář, K. 1987: Jáma středobronzové mohylové kultury v Horních Počaplech, okr. Mělník, *Archeologické rozhledy* 39, 23–39.
- Demek, J. – Mackovčín, P. a kol. 2006: *Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny*. Brno.
- Hrala, J. 1973: Knovízská kultura ve středních Čechách. *Archeologické studijní materiály* 11. Praha.
- Chvojka, O. 2001: Mittleres und unteres Flussgebiet der Otava. Jung- und Spätbronzezeit in Südböhmen. *Fontes archaeologici Pragenses* 25. Pragae.
- Chvojka, O. 2009: Jižní Čechy v mladší a pozdní době bronzové. *Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 6. Brno.
- Jiráň, L. 1991: Vývoj osídlení v mladší a pozdní době bronzové na území dnešního okresu Mělník, *Archeologické rozhledy* 40, 90–119.
- Sklenář, K. 1974: Sídliště z mladší doby bronzové u Horních Počapel, *Archeologické rozhledy* 26, 113–119.
- Sklenář, K. 1982: Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. *Archeologický místopis okresu Mělník v pravěku a rané době dějinné, díl I–II*. Mělník.
- Sklenář, K. 1994: Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. *Archeologický místopis okresu Mělník v pravěku a rané době dějinné. I. řada oprav a doplňků*. Mělník.
- Smejtek, L. 1998: Nálezy surového grafitu při výzkumu mladobronzového osídlení mikroregionu Hříměždického potoka na Příbramsku v letech 1987–90, *Archeologie se středních Čechách* 2, 103–108.
- Sýkorová, J. 1983: Obydlí v mladší a pozdní době bronzové v českých zemích. *Nepublikovaná diplomová práce. Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK*. Praha.
- Sýkorová, J. 2002: Obydlí v mladší a pozdní době bronzové v českých zemích. In: *Sborník Drahomíru Kouteckému*. Most, 257–264.

**SETTLEMENT FEATURES FROM THE FINAL BRONZE AGE AT HORNÍ POČAPLY,
MĚLNÍK DISTRICT**

In 2001 a rescue excavation was carried out in the village of Horní Počaply. A cultural layer was identified in the majority of the exposed area. The surface was situated in the flood zone of the Elbe, which is why most of the artifacts were found in secondary locations. In addition to finds from the cultural layer and from Neolithic and Aeneolithic features, also features dating from the Final Bronze Age were present at the site. A part of a Štítary sunken-floored hut and three settlement pits were documented. A large number of potsherds, animal bones, daub, a bronze pin, and 2 pieces of chipped stone industry were found in these features.

Fig. 1. Horní Počaply. 1 – excavated area; 2 – features of the Štítary culture

Fig. 2. Horní Počaply. Feature 52

Fig. 3. Horní Počaply. Feature 52

Fig. 4. Horní Počaply. Feature 55

Fig. 5. Horní Počaply. Feature 55

Fig. 6. Horní Počaply. Feature 55

Fig. 7. Horní Počaply. Feature 78